JINA ..... NAMBARI .....
SHULE ..... SAHIHI .....
TAREHE .....

102/2
KISWAHILI
KARATASI YA 2
LUGHA
JULAI/AGOSTI 2019
MUDA: SAA 2 ½

TATHMINI YA PAMOJA YA KAUNTI NDOGO YA BUURI MASHARIKI

CHETI CHA KUHITIMU ELIMU YA SEKONDARI KENYA.

MAAGIZO

(a) Andika jina lako na nambari yako katika nafasi zilizoachwa hapo juu.
(b) Jibu maswali yote.
(c) Andika majibu yako katika nafasi zilizoachwa.

SWALI	UPEO	ALAMA
1.	15	
2.	15	
3.	40	
4.	10	
5.		

UFAHAMU

Soma kifungu kasha ujibu maswali.

Dawa za kulevya ni donda ndugu katika taifa letu. Ni zimwi linalotesa na kufisha wazee kwa vijana. Halichagui jinsia, tabaka, rangi wala umri. Uraibu wa dawa hizi hauna faida yoyote. Wanaotumia dawa za kulevya huzitia mwili kwa kunusa, kuvuta, kumeza na kujidunga sindano. Zinapoingia katika miili ya watu madhara huwa mengi .

Kuna wale wanaokosa hamu ya kula, wengine huambukizwa maradhi kama vile ukimwi wanapotumia sindano zilizotumiwa na watu wenye virusi vya maradhi hayo kujidunga sindano na kutia dawa mwilini.

Mihadarati pia inaweza kufanya mtu awe mwendawazimu. Vifo pia hutokea ikiwa uraibu utazidi na mtu akose kupata matibabu. Mtu anayetumia dawa za kulevya huathirika akili. Yeye huwa hana uamuzi wenye hekima katika maisha yake .wengi wao hushiriki katika vitendo vya uhayawani. Wao hukosa fikra za utu. Baadhi yao wamebaka kina mama na watoto wadogo na wengine wamezua vita katika familia na kusababisha madhara makubwa katika jamii zao kwa sababu ya ulevi.

Familia za wanaotumia mihadarati hazina amani. Jamaa zao hutumia hala nyingi kuwalipia ada ya hospitali ili wapate matibabu baada ya kuzidiwa na uraibu. Mali hufujwa na watu wenye uraibu wa dawa hizo pale wanapohakikisha hawazikosi kila siku. Mzazi kwa mfano anaweza kutumia hela kununua dawa za kulevya badala ya kumlipia mwanawe karo. Kuna wale wanaowaibia majirani na marafiki ili wakidhi mahitaji yao.

Ajali barabarani pia husababishwa na malevi. Dereva yeyote awe wa matatu au gari la kibinafsi anapoedesha gari akiwa mlevi huwa anahatarisha maisha yake mwenyewe, abiria na wananchi wanaopiga miguu barabarani .Uchumi wa taifa huzorota baada ya wananchi kutumia mihadarati. Watu wenye uraibu hukaa mbumbumbu bila kufanya lolote hasa kutokana na kudhoofika kwa afya yao au ulegevu unaosababishwa na ulevi. Watu wa aina hiyo huwa wanamchango haba katika ukuzi wa uchumi wa taifa.

Dawa hizi zimesambaa kila mahali utapata zinauzwa masokoni, shuleni, njiani na hata pahali popote pale penye watu. Dawa za kulevya haziuzwi hadharani nchini Kenya kwa sababu serikali imepiga marufuku uuzaji wa bidhaa hiyo. Waja wanaoziuza hufanya hivyo kisiri. Walanguzi wa mihadarati aghalabu hutumia watu wengine kuuza kwa niaba yao. Kuna wale wanaotumia

watoto , wanaorandaranda almaarufu chokoraa na wengine hutumia vijana katika shule za misingi, upili na vyuo vikuu kama mawakala.

Vijana hasa wamejipata katika mtego huu kwa kuwafanyia walanguzi biashara hii haramu hili waweze kupata hela za kukidhi matakwa yao ukweli ni kuwa pesa wanazo patiwa na waajiri wao ni chache mno na hatimaye wao hutumia daw zile na kuishia kuwa na uraibu unaosababisha wao wenyewe kuwa wateja wa mabwenyenye hao wasio na utu.

Watu maarufu kama vile wafanyabiashara, wanamuziki na wanasiasa wametuhumiwa kushiriki katika biashara hii . washukiwa hawa mara nyingi hukosa kufikishwa mahakamani kwa sababu jamii hukosa ushahidi wa kutosha dhidi ya tabia hiyo. Ni nani hasa muhusika katika kuingiza sumu hii katika nchi yetu ? hakuna mtu anayeweza kusimama kadamnasi na kusema hiyo ndiyo kazi yake. Mbona tushiriki katika biashara tusiyoweza kujivunia?

Ni mwito wangu kwa kila mwananchi mzalendo kuungana na wenzake ili kupinga biashara hii haramu. Tuhubiri makanisani, shuleni misikitini, hekaluni na mahali popote pale. Tukemee adui huyu, wa afya na mali. Washauri nasaha washike usukani wawashauri wazee kwa vijana, wakubwa kwa wadogo, weusi kwa weupe tuizike mihadarati katika kaburi la sahau.

Maswali (al.15)

1. Yape makala haya anwani mwafaka. (al.1

2. Mwandishi anamaanisha nini anaposema kuwa dawa za kulevya ni dondandugu katika taifa letu. (al.2)

3. Taja namna ambavyo dawa za kulevya zinavyotumiwa. (al.4)

4. Eleza athari ya dawa za kulevya kwa familia za wanaotumia . (al.2)

5. Kuna changamoto gani katika kupiga vita matumizi ya mihadararati. (al.1)

6. Eleza sera ya serikali kuhusu dawa za kulevya. (al.2)

7. Msamiati ufuatao umetumika kumaanisha nini kwa mjibu wa taarifa. (al.3)

   (i) mawakala

   (ii) kadamnasi

   (iii) washauri nasaha

UFUPISHO

<u>Soma kifungu kifuatacho kasha ujibu maswali.</u>

Kila msanii anacho kifaa chake ambacho anakitumia, ambacho kinakuwa alama ya usanii wake. Mchoraji anategemea sana kalamu au rangi zake na mchongaji anao ubao au mti wake.

Vivyo hivyo mwanafasihi naye anategemea lugha katika usanii wake. Matumizi ya lugha ni miongoni mwa mambo muhimu yanayotofautisha kazi ya fasihi na kazi isiyo ya fasihi. Jinsi ambavyo mwandishi

anavyoitumia lugha yake na kiwango cha usanii anachofuraia ndivyo alama muhimu inayomtofautisha na mwandishi mwingine wa fasihi.

Katika uhakiki wa kazi za fasihi za hivi karibuni, hasa katika Kiswahili, kumekuwa na msisitizo mkubwa katika maudhui ya kazi hizo au kwa lugha rahisi, ujumbe unaotolewa na mwandishi. Hivyo maswali yanayoulizwa ni kama kazi hii ina umuhimu gani katika jamii ya leo? Inajengaje tabia, mwenendo na mwelekeo wa jamii? Ina maadili gani?

Mara nyingi, wahakiki hawaulizi mwandishi alivyofaulu kisanaa isipokuwa kama jambo la ziada tu mwishoni uhakiki wa namna hii hasa umehusu kazi za fasihi zisizo za ushauri kwa sababu imekubalika kwa muda mrefu kuwa mshauri lazima aitawale lugha yake vizuri ndipo aweze kuleta ule mvuto maalum unaotakiwa na kufikia viwango vinavyokubalika katika fani hii.

Haiwezekani kutenganisha maudhui na usanii katika kazi yoyote ile ya fasihi ujumbe unaoletwa katika kazi ya fasihi unaweza kutolewa na mtu mwingine yeyote kwa njia nyingine. Ujumbe huo unaweza kutolewa kwa njia ya hotuba, vitabu au maongezi ya kawaida.

Katika isimu ya lugha , tunaposema ya kwamba mwanadamu anajua lugha yake, tuna maana kuwa “amemeza” mfumo wa lugha yake wa matamshi, muundo wa maneno, muundo wa sentensi na maana zinazokusudiwa. Ujuzi alio nao mwanadamu huyu ni sawa, na ujuzi walionao wanadamu wengine wa jamii yake wanaozungumza lugha moja. Hivyo tukisema kuwa mwanadamu aongee lugha hatuna maana tu ya kule kumeza mfumo wake wa lugha bali ni uwezo wake wa kuitumia katika mahusiano yake na wanajamii wengine. Katika lugha yoyote ile kuna mitindo mingi inayotumika kutegemea kile kinachozungumziwa.Hivyo, tunaweza kuwa na mtindo wa siasa, sheria dini na kadhalalika pia upo mtindo wa kawaida unaotumika.

Katika mawasiliano ya kila siku ya wanajamii moja Katika mtindo huu kuna matumizi ya aina mbalimbali kihusiana na nyanja tofauti za maisha. Matumizi haya yanaitwa rejesta kwa lugha ya kitaalam. Rejesta yoyote ile inategemea nani anazungumza nini na nani, wapi kuhusu nini na kwa sababu gani.

Mtu anayejua lugha yake vizuri tunategemea aweze kuitumia katika mitindo iliyobadilika na aweze kujua mazingira anayopaswa kutumia mtindo mmoja badala ya mwingine katika mahusiano ya kawaida,

mtumiaji wa lugha anapaswa kujua ni rejesta gani anapaswa kutumia kila wakati. Mwandishi wa habari lazima awe “amefuzu” kuliko kuweka haya matumizi tofauti ya lugha.

Mwandishi huyu anatakiwa kuwa mtafiti ili ajue Yale matumizi ambayo yeye hana haja nayo katika mahusiano yake ya kawaida na huyo aweze kuchora jamii yake inayostahili katika kazi yake. Sababu kubwa ya kumtaka mwanafasihi kuyajua kinaganaga matumizi tofauti ni ule ukweli kuwa kazi ya fasihi haina mpaka na utumizi wa lugha.

Maswali.

(a) Eleza vipengele muhimu vya lugha katika uwasilishaji wa fasihi (maneno 70-80)

(al.8)

NAKALA CHAFU

NAKALA SAFI

(b) Fupisha aya tatu za mwisho(maneno 75-85) (al.7)
NAKALA CHAFU

NAKALA SAFI

MATUMIZI YA LUGHA.

(a) Andika sifa za sauti zifuatazo. (al.2)

(i) /o/

(ii) /i/

(iii) /m/

(iv) /gh/

(b) Huku ukitoa mifano eleza maana ya silabi funge na silabii wazi. (al.2)

(c) Tunga sentensi kudhihirisha dhana tatu za kiimbo. (al.3)

(d) Ainisha viambishi katika maneno yafuatayo. (al.2)

(i) Wimbo

(ii) Muundo

(iii) Pazuri

(iv) Darasani

(e) Tunga sentensi kwa kutumia aina zifuatazo za maneno. (al.2)

i) Nomino ambatani

ii) Nomino ya kitenzi jina

(f) Tumia kiwakilishi kiashiria cha mbali badala ya maneno yaliyopigiwa mstari.

(al.2)

(g) Eleza matumizi ya viakifishi vifuatavyo
(al.2)

i)Koma

ii)Mshazari

iii)Ritifaa

iv)Vifungo

(h) Onyesha muundo miwili ya nomino katika ngeli ya (KI- VI.) (al.2)

(i) Kanusha sentensi zifuatazo (al.2)

i) Angesoma kwa bidii angeenda chuo kikuu.

ii) Nimeenda Nairobi kununua gari.

(j) Andika sentensi ifuatayo upya kwa kubadilisha maneno yaliyopigiwa mstari kuwa kinyume. (al.2)
Mwendawazimu alitembea <u>haraka alipokumbuka</u> alipoteka.

(k) Andika sentensi ifuatayo katika hali ya udogo umoja.
(al.2
Ngoma hizo zao ziliibwa na wezi wale.

(l) Andika katika usemi wa taarifa. (al.3)
“Jichunge, “ alimkemea Kamau, “Mienendo yako itakuonyesha cha mtema kuni”

(m) Andika katika hali ya kufanyia. (al.2)
Yesu alikufa kwa dhambi zetu.

(n) Tunga sentensi moja kudhihirisha maana ya vitate vifuatavyo. (al.1)
Gesi/kesi

(o) Changanua kwa kutumia visaduku. (al.4)
Baba yake amemnunulia baiskeli aliyomwahidi mwaka jana.

(p) Tunga sentensi mbili kuonyesha matumizi yafuatayo ya (ku) (al.2)

i) Kikanushi cha wakati uliopita.

ii) Nafsi ya pili umoja.

(q) Tunga sentensi yenye muundo ufuatao. (al.2)

KN (W+RV) + KT (T+RE)

(r) Ainisha shamirisho katika sentensi ifuatayo. (al.3)

Mgema aliyesifiwa kwa kuwagemea wakazi tembo nzuri kwa nazi amenaswa.

ISIMU JAMII_____(AL.10)

Soma makala haya kasha ujibu maswali.

Kwani mnauza salamu? Sina time ya kuwaste hapa. Am a busy person leta order yake haraka… Nimesema samaki wa kupaka. Mimi ng'ombe na chicken.

(a) Tambua sajili hii. (al.1)

(b) Fafanua sifa tisa za sajili hii. (al.9)